
**CONCEPTUAL ANALYSIS OF THE GEOGRAPHY TRAINING OF THE COUNTRIES
IN THE BULGARIAN SCHOOL**

Stella Dermendzhieva

„St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria,

stela.dermendzhieva@mail.bg

Tamara Draganova

„St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria, tamara_draganova@mail.bg

Abstract: This article explores geography training for the countries in high school, first high school and second high school stage. Content - analysis, conceptual and situational analysis, place and themes, meaning and role, goals and expected results, vertical relationships and activities, number of school hours and new concepts, geographical algorithm for characterization of the country and principles of study, and other methodologies - didactic segments, have been tracked.

Didactic models of country training in compulsory and profiled preparation have been made up. Network dependencies and intra-disciplinary synthesis between the studied countries, typical representatives of the region between primary and secondary education for compulsory and profiled preparation, are revealed.

Country training covers grades V, VI, VII, IX, X and XI in compulsory and profiled preparation.

The educational reform in Bulgaria since 2016 has enacted in geography and economics curricula in all classes of compulsory preparation, with the article focusing on the connection and integration between compulsory and profiled geography preparation of the countries. The processes of expanding, upgrading and deepening the educational content for geography training of the countries by classes, stages and degrees of education are explored. Contemporary trends in the development of geographical science are reflected in the curricula content of profiled geography and economics preparation.

Country geography training and territorial differentiation by region in the world are part of modular training 4.

The curricula regulates the countries of study by applying the traditional geographical algorithm to characterize a country: geographical location and borders; geopolitical influence in the region and the world; natural resource potential; geo - demographic processes; urban development and urbanization; economic development.

Characterization of selected countries in the region is constructed regionally - territorial and typological principle in XI class: Northern Europe (Sweden), Western Europe (United Kingdom), Southern Europe (Spain), Central Europe (Poland), Eastern Europe (Ukraine), Central Asia (Kazakhstan), Far East (Indonesia), Middle East (Iran), Middle East (Israel). Profile training in XI grade promotes the development of students' abilities to reason, discuss, comment and evaluate different ideas and concepts independently, which extends the geographical culture of understanding and reasonable activity in the geographical space.

The geography and economics training of the profiled preparation are set out the current and contemporary trends of geographical development - regionalization, ecologization, economization, technology, socialization.

The curricula determines the training in regional geography, focusing on the formation of students' skills for: expressing critical thinking, analyzing information from different sources, developing a scientific thesis, choosing contemporary behaviors and exhibiting active citizenship, discussing the basic intra-regional problems, mapping of sub-regions, analyzing information from different sources, developing a scientific question or solving a geographic case.

Keywords: curricula, geography and economics, geography of countries, didactic models, compulsory and profiled preparation.

**КОНЦЕПТУАЛЕН АНАЛИЗ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕОГРАФИЯ НА СТРАНИТЕ
В БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ**

Стела Дерменджиева

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, Велико Търново, България, stela.dermendzhieva@mail.bg

Тамара Драганова

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, Велико Търново, България, tamara_draganova@mail.bg

Резюме: Статията анализира обучението по география на страните в прогимназиален, първи гимназиален и втори гимназиален етап. Приложен е контент-анализ, концептуален и ситуационен анализ на мястото и темите, подтемите, значението и ролята, целите и очакваните резултати, вертикалните връзки и дейностите, хорариума и нови понятия, географския алгоритъм за характеризирани на страна и принципи на изучаване, както и други методико – дидактически сегменти. Съставени са дидактически модели на обучението за страните в задължителна и профилирана подготовка. Разкрити са мрежовите зависимости и интрадисциплинарен синтез между изучаваните страни, типични представителки за регион между основната и средната степен на образование за задължителната и профилираната подготовка.

Обучението за страните обхваща V, VI, VII, IX, X и XI клас в задължителна и профилирана подготовка. Образователната реформа в България от 2016 г. към момента въведе в сила учебните програми по география и икономика във всички класове на задължителната подготовка, като акцентираме на връзката и интеграцията между задължителната и профилираната подготовка по география на страните. Изследвани са процесите на разгръщане, надграждане и задълбочаване на нормативното учебно съдържание за обучението по география на страните по класове, етапи и степени на образование.

В профилираната подготовка по география и икономика в XI и XII клас намират отражение съвременните тенденции в развитието на географската наука и е композирана в 6 модула на обучение. Обучението по география на страните и териториална диференциация по региони в света е част от модулно обучение 4. Учебната програма регламентира нормативно страните за изучаване с прилагане на традиционния географски алгоритъм за характеризирани на страна: географско положение и граници; геополитическо влияние в региона и света; природоресурсен потенциал; геодемографски процеси; селищно развитие и урбанизация; икономическо развитие.

Характеризирането на избрани страни в регион е конструирано на регионално - териториален и типологичен принцип в XI клас: Северна Европа (Швеция), Западна Европа (Великобритания), Южна Европа (Испания), Централна Европа (Полша), Източна Европа (Украйна), Централна Азия (Казахстан), Далечен Изток (Индонезия), Среден Изток (Иран), Близък Изток (Израел). Профилираното обучение в XI клас съдейства за развитие на способностите на учениците самостоятелно да аргументират, дискутират, коментират и оценяват различни идеи и концепции, което да разшири географската култура за разбиране и разумна дейност в географското пространство.

В обучението по география и икономика на профилираната подготовка са заложени актуалните и съвременните тенденции на географското развитие – регионализация, екологизация, икономизация, технологизация, социологизация. Нормативно е детерминирано обучението по регионална география, като се акцентира на формирането у ученика на умения за: изразяване критично мислене, анализиране на информация от различни източници, разработване на научна теза, избор на съвременни модели на поведение и проявява активна гражданска позиция, дискутиране на основните вътрешнорегионални проблеми, изработване на картосхеми на подрегионите, анализиране на информация от различни източници, разработване на отговор на научен въпрос или решаване на географски казус.

Ключови думи: учебни програми, география и икономика, география на страните, дидактически модели.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Държавните образователни стандарти (ДОС) за общообразователната и профилираната подготовка са съвкупност от изисквания за резултатите от обучението в края на всеки етап от съответната степен за общообразователните и в края на средната степен на образование на профилиращите учебни предмети, които определят целите, съдържанието, характеристиките и резултатите от обучението за придобиване на общообразователната и профилираната подготовка (Zakon, 2015, pp. 7-23, Naredba 5, 2015, pp. 1-2; Naredba 7, 2016, p. 1). Задължителен общообразователен и профилиращ учебен предмет се явява – *География и икономика*, който гради основите на социалните и гражданските компетентности в интегративен синтез с други учебни предмети от общественния цикъл - *Околен свят, Човекът и обществото, История и цивилизации, Философия, Гражданско образование*.

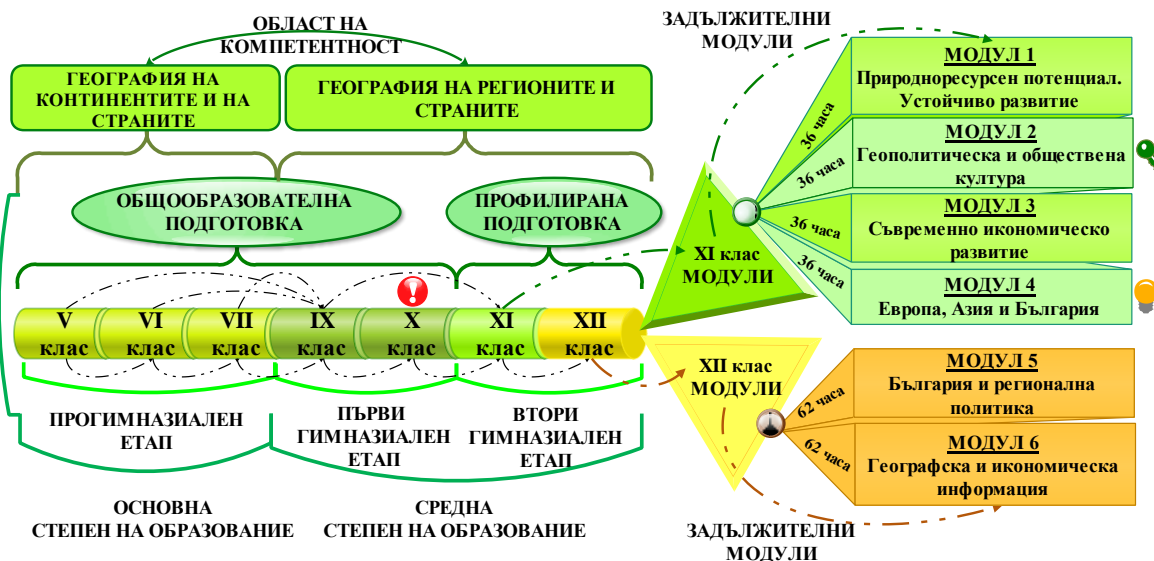
Обучението по география и икономика обхваща три етапа на две образователни степени, в които констатираме връзки и взаимодействия, зависимости и интеграционна обвързаност между обучението за общообразователната и профилираната подготовка, в резултат на които се цели надграждане и разширяване, дидактическа еволюция и структурно – съдържателно разгръщане на компетентностите.

Интеграционният интра - дисциплинарен синтез е изследван за обучението по география на страните по нормативни документи – ДОС и учебни програми по област на компетентност *География на континентите и на страните* (прогимназиален етап, основна степен), *География на регионите и на страните* (първи

гимназиален етап, средна степен) и задължителен модул 4 – География на регионите и страните (втори гимназиален етап, средна степен).

2. ВЕРТИКАЛНО – КОНЦЕПТУАЛЕН И СИТУАТИВЕН ОСНОВА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ДОС

Контент-анализът на ДОС за география на регионите и страните по образователни степени и етапи разкрива логически и системно обвързана линия по областта на компетентност, с ясна откроята приемственост и задълбочаване на структурно - съдържателното и методико – дидактическото равнище (фиг. 1).

Фиг. 1. Граф – схема на дидактически модел за обучението по география на страните

ДОС за основната степен съдържа допълнителен дидактически ресурс и указание за връзките на очакваните резултати (за знания, умения и отношения) по област на компетентност с отделни групи ключови компетентности, които не се идентифицират при модулното профилирано обучение. Не е коректна липсата на връзки с групите ключови компетентности 2, 4 и 7, защото те пряко са съотнесими и имат своето обосновано присъствие в обучението, именно по регионална география (табл. 1). В по тесен смисъл и в контекста на география на страните „не е обосновано изключването на уменията за общуване на чужди езици при изучаване на страните и извеждането на техните специфични особености”, както и работата с различни източници на географска информация и особено при прилагане на ИКТ в образователната среда и съвременните тенденции на глобалното и географското образование (Draganova, 2018, p. 32).

Хорологичното развитие на синтезираната структурно – съдържателна рамка на ДОС извежда обучението от география на континентите и страните към география на регионите и страните, с ясно открояти териториални единици – континент, океан, регион, страна. С изучаването на географията като самостоятелен учебен предмет в V клас се поставят научно – географските основи за континентите, океаните и страните в света, като дидактически ситуирано продължение на географското познание и за следващите два класа на основната образователна степен.

Акцентите на държавно – процедурната рамка на ДОС изисква прилагането в обучението по областта на компетентност - алгоритми за характеризирани на страна и представяне на особеностите на континентите и регионите; характеризирани по детерминирани географски показатели на избрани страни; прилагането на типологичния и регионалния принцип за изучаване на страните, като изисква последователността на характеризирани – природен, демографски и стопански облик на страна, с типичен представител на региона в света; установяване на йерархически обвързани стъпки и конкретно разписани конструкти; познаване на регионалната подялба и типологията на страните, както и класифициране на страните по определени показатели; познаване на съвременната политическа и икономическа организация на регионите и страните; систематизиране на знанията и оценяване значението на интеграционните процеси, международните и регионалните организации; оценяване идеята за устойчиво развитие и проявлението на глобалните проблеми на регионално равнище, както и влиянието върху развитието на обществото, изразяване на аргументирано мнение по важни международни проблеми и конфликти; оценяване на съвременното състояние и

географската информация за развитието на регионите и избрани страни; критикуване на алтернативни хипотези за бъдещото развитие на избрани страни и региони (табл. 1).

Идентифицираме дедуктивно – индуктивен холистичен нюанс на зъвършване на регионалното обучение за страните, което започва от общото и завършва с изучаването на родната страна в модул 4 (с продължение и в модулите на XII клас). Обучението по география на България не във фокуса на изследване на настоящата статия, но де факто и де юре не може да бъде отделено от научната теза, че е част от регионалната идея за изучаване и характеризирание на една страна (X кл. – обосновано поставен в дидактическия модел на фиг. 1).

По критерий брой на очакваните резултатие се наблюдава завишаването им в профилираната подготовка по география и икономика, което има обективно обяснения с вида на подготовката, образователната степен и етап, както и с възрастовите особености на учениците. Очакваните резултати имат структурен модел 4+4+12 (6+6), или 8 очаквани резултата за общообразователната подготовка на 12 очаквани резултата за профилираната подготовка от два задължителни модула 2 и 4. Географията на страните се откроява с конкретизиране на примери за типични представителки по региони в учебната програма в XI клас, което поставя вниманието само на модул 4 и следователно регламентирани 6 очаквани резултата. Структурният модел се модифицира, съобразно целта на настоящото изследване при изучаване на страните в 4+4+6.

Цялостната гама от многообразие на таксономичност на активните глаголи е доказателство за плавно и логическо ситуиран репродуктивно – продуктивен модел на развитие и разширяване на географското познание за света, съобразно различните тенденции на глобалните измерения – регионализация, икономизация, социологизация, екологизация, технологизация и др. Общо са приложени 20 активни глагола за легитимиране на очакваните резултати от обучението, които във вертикален срез от прогимназиалния етап към втори гимназиален етап са следните: *определя, описва, характеризира, назовава, демонстрира, познава, оценява, коментира, интерпретира, доказва, класифицира, критикува, изразява мнение, систематизира, събира, анализира, представя, генерира, прогнозира, дискутира* (табл. 1).

Синтезирана структурно – съдържателна макрорамка на обучението за страните в общообразователната и профилираната подготовка по география и икономика

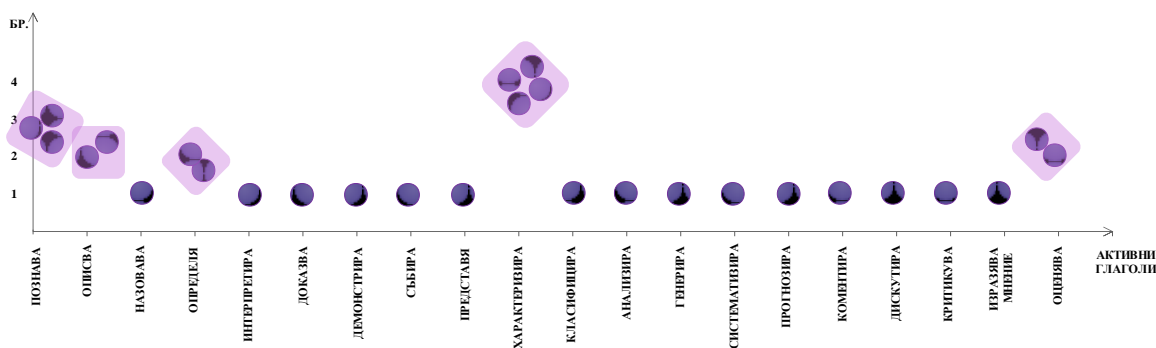
Таблица 1

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ЗА ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И ОТНОШЕНИЯ В РЕЗУЛТАТ НА ОБУЧЕНИЕТО			
ОСНОВНА СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ	СРЕДНА СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ		
Прогимназиалет етап	Първи гимназиален етап	Втори гимназиален етап	
		Модул 2 – Геополитическа и обществена култура	Модул 4 – Европа, Азия и България
Определя какво изучава географията и описва важни открития за опознаването на света и развитието на географското познание.	Описва регионалната подялба на света: назовава признака за подялба и определя географското положение на съответните региони.	Познава съвременната политическа и икономическа организация на регионите и типологията на страните .	Систематизира знания за интеграционните процеси и регионалните организации в Европа и Азия.
Характеризира географското положение и границите на континентите, океаните и <i>избрани страни</i> .	Демонстрира знания за политическите промени в континентите; познава дейността на международни организации и оценява значението им.	Интерпретира проявлението на глобални проблеми на регионално равнище и влиянието им върху развитието на обществото.	Познава основни аспекти на националната политика за интегрирането на България в Европа.
Характеризира особеностите на природата на континентите и на океаните.	Характеризира по <i>алгоритъм</i> специфични особености на регионите в света.	Доказва различия в развитието и съвременното състояние на регионите и на страните .	Събира, анализира и представя географска информация за развитието на регионите от различни източници.
Характеризира политическата карта, населението, стопанството	Коментира особеностите в природния, демографския и стопанския облик на	Класифицира страни по определени показатели.	Генерира хипотези и прогнозира бъдещото развитие на Европа и Азия.

в континентите и в <i>избрани страни</i> .	страни, <u>типични</u> <u>представителки на региони</u> <u>в света</u> .	Критикува, приема или отхвърля алтернативни хипотези за бъдещото развитие на избрани страни или региони .	Оценява влиянието на демографските, политическите и икономическите промени в регионите върху устойчивото развитие на света, Балканите и България.
1, 3, 5, 6, 8, 9	1, 3, 4, 5, 6, 8, 9	Изразява аргументирано мнение по важни международни проблеми и конфликти.	Дискутира модели на лично поведение в условията на интегрирането на България в Европа.
ГРУПИ КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ		задължителен модул 2 - География на регионите и страните	задължителен модул 4 – География на регионите и страните
География на континентите и на страните	География на регионите и на страните	задължителен модул 2 - География на регионите и страните	задължителен модул 4 – География на регионите и страните
ОБЛАСТ НА КОМПЕТЕНТНОСТ			

(Naredba 5, 2015, p. 71-76; Naredba 7, 2016, p. 46 - 49)

По – голямата част от активните глаголи са с единично присъствие в детерминирането на очакваните резултати с изключение на 5, които са с повтораемост между 2 – 4 пъти: *характеризира* – 4 пъти; *познава* – 3 пъти; *определя* – 2 пъти; *описва* – 2 пъти; *оценява* – 2 пъти (фиг. 1). По - голяма остава повтораемостта на активните глаголи в прогимназиалния етап, където се полагат основите на географската грамотност и култура, които се доразвиват и доусъвършенстват в профилираната подготовка, където е засилена ролята на оценъчното и критичното мислене.

Фиг. 1. Обобщен модел на активните глаголи в обучението по география на регионите и страните за общообразователната и профилираната подготовка

Видимо е съхранена и запазена образователната традиция за продължаване „*надграждането на знанията, уменията и компетенциите за общата и регионална география*”, както и за „*структурно-съдържателния модел на учебното съдържание при изучаване на географската картина на света*” (Dermendzhieva & Draganova, 2018, p. 638).

Обучението за страните в профилираната подготовка се отличава със специфика на своето модулно конфигуриране, защото регионално – теоретичната част е поставен в модул 2, а в модел 4 са открити и с конкретно разписани континенти Европа и Азия, както и родната страна – България.

В ДОС за общообразователната и профилираната подготовка по география не се съдържа нито един пример за страна, препоръчана за изучаване, обяснимо с макровизията на такъв държавен образователен документ, определящ общата рамка на учебното съдържание по етапи и степени на образование.

Специфика в ДОС при задължителните модули на профилираната подготовка по география и икономика е важната интра – дисциплинарна основа между двата модул 2 и 4, която разкрива необходимостта от познаването, разбирането и оценяването на съвременната политическа и икономическа организация на регионите и типологията на страните за изучаването на териториалната диференциация на Евроазийския регион.

Подлежи на критичен анализ мястото на изучаването на страните, трансформирани от модул 4 на ДОС в учебната програма, тъй като те имат своето научно и дидактически обосновано място и в учебната програма при модул 2 в съдържателния контекст на теми 10, 11 и 12, трансформирани от ДОС.

3. НОРМАТИВНА ОБОСНОВАНOST НА МЯСТОТО НА ГЕОГРАФИЯ НА СТРАНИТЕ В УЧЕБНИТЕ ПРОГРАМИ.

Разработен е модел на вертикален географски синтез и интеграция за обучението по география на страните (Dermendzhieva & Draganova, 2018, pp. 257-258), който очертава многопластовия вектор на разгъване на вертикално – интеграционната и структурно – съдържателната визия, но само за задължителната подготовка по география и икономика в българското училище.

В учебните програми по география и икономика по изследваната тема се съдържат конкретни примери за страни, типични представителки за даден континент или регион. Общо за V клас (2 страни), VI клас (10 страни), VII клас (10 страни), IX клас (10 страни) и XI клас (9 страни) са нормативно разписани 41 страни за изучаване, като част от тях се повтарят по образователни степени. От регламентирани общо 9 държави за изучаване в профилираната подготовка, 7 не фигурират в учебните програми до XI клас и не са изучавани в предходните класове, етапи и степени, и само две се повтарят в VII клас – *Швеция* и *Великобритания*. В XI клас обучението за страните е позиционирано само за един регион (Евроазиатски регион) и 9 подрегиона, към които са разписани само по една страна за изучаване, като типичен представител за региона.

От V до XI клас в учебните програми е детерминирано, че изучаването на страните е по правило (за V – IX клас) и по алгоритъм (за XI клас) за характеризиране на страна (Uchebna programa, 2015, 2016, 2017, 2018). Правилата са сходни в задължителната подготовка, но при профилираната подготовка, алгоритъмът има принципно същия съдържателно - последователен контекст, но се откроява с различна формулировка на стъпките в алгоритъма: *географско положение и граници; геополитическо влияние в региона и света; природоресурсен потенциал; геодемографски процеси; селищно развитие и урбанизация; икономическо развитие* (Uchebna programa, 2018, p. 2).

Между двете образователни степени на прогимназиалния етап и първи гимназиален етап на общообразователната подготовка, идентифицираме нормативно определени страни за изучаване, които не се повтарят – 14 (Египет, Аржентина, Канада, Турция, Република Корея, Индия, Нова Зеландия, Швеция, Великобритания, Италия, Румъния, Сърбия, Македония, Гърция), както и такива, които се изучават и в двата образователни етапа – общо 9 (РЮА, Бразилия, САЩ, Япония, Китай, Австралийски съюз, Германия, Франция, Русия), (Uchebna programa, 2015, 2016, 2017, 2018).

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Статията е част от едно по – задълбочено изследване и научни търсения в областта на география на страните, поради което няма претенции да е изчерпателна. Профилираната подготовка се отличава със специфики по отношение на структурата, съдържанието, значението и практико – приложното влияние на курса върху личностното развитие и светоглед на учениците, за тяхната професионална ориентация и реализация в живота. Според съдържанието си училищната подготовка е общообразователна, разширена, профилирана, професионална и допълнителна, а изучаването на учебния предмет *география и икономика* в общообразователната и профилираната подготовка осигурява спираловидно - когнитивното надграждане на обучението за страните в единен линеен, цикличен, методологически и холистичен географски синтез.

ЛИТЕРАТУРА

Zakon za preduchilishното i uchilishното obrazovanie, (2015), ZPUO. Bulgaria.

Naredba № 5 ot 30.11.2015 g. za obshtoobrazovatelната podgotovka. (2015)

Naredba № 7 ot 11.08.2016 g. za profiliranата podgotovka. (2016)

Dermendzhieva, M. S., & Draganova, G., T. (2018). Normative framework (preconditions) in the training of geography and economics in 9-th grade – logic and challenges. GEOBALCANICA 2018, 637 – 644.

Draganova, G., T. (2018). Conceptual analysis of the training on „Geography of countries” in the new realities by curricula – IX-th grade. Journal SocioBrains, 41, 30 - 35.

Dermendzhieva, M. S., & Draganova, G., T. (2018). Obuchenieto po Geografiya na stranite – vertikalni vrazki i sadarzhatelna makroramka po novite uchebni programi v balgarskoto uchilishte. Bulgaria, balgarite i Evropa – mit, istoriya i savremie, 12, 253 – 261.

Uchebna programa po geografiya i ikonomika za V klas ((2015).obshtoobrazovatelna podgotovka)

Uchebna programa po geografiya i ikonomika za VI klas (2016). (obshtoobrazovatelna podgotovka)

Uчебna programa po geografija i iekonomika za VII klas (2017). (obshtoobrazovatelna podgotovka)

Uчебna programa po geografija i iekonomika za IX klas (2017). (obshtoobrazovatelna podgotovka)

Uчебna programa po geografija i iekonomika (2018). (profilirana podgotovka)